

stentia Dei; at ibi assensus non praestatur credendo propter auctoritatem Dei revelantis suam existentiam, sed eam *intelligendo* in facto obiectivo talis locutionis, quo Deus existens exhibetur intellectui; in *tertia* propositione affirmatur reflexe et explicite Dei existentia *ex motivo formalis verbi Dei infallibilis*. Unde in hoc fidei actu: «Deus infinita veritas revelavit se existere, propter eius ergo auctoritatem et ex reverentia erga illam pioque fidei affectu credo Deum existere,» est utique assensus duplex in Dei existentiam; sed modo et motivo diverso; prior implicitus et non propter auctoritatem dicentis, posterior qui est formalis actus fidei, explicitus et propter auctoritatem Dei loquentis; atque ita veritati, quam iam cognosco sub una ratione, assentior reflexe sub alia ratione, videlicet propter infinitam Dei loquentis auctoritatem, cui hoc supremum fidei et latriae obsequium a creatura sua debetur.

Intellectualis itaque et *supernaturalis* cognitio existentiae Dei supponitur actui fidei, quo *credimus* Dei existentiam propter auctoritatem Dei revelantis suam existentiam. Quia vero assensus in veritatem ex uno motivo non excludit assensum alium in eandem veritatem ex alio motivo diverso; ideo antecedens et supposita illa intellectualis cognitio non excludit formalem actum fidei in eandem Dei existentiam, qui praestatur ex debito absoluto obsequio creaturae rationalis erga supremam veritatem et auctoritatem loquentem. Ex hac porro obligatione absoluti obsequii erga supremam veritatem et auctoritatem petes respcionem, si quaeritur, quis sit scopus, quae necessitas vel utilitas huius fidei in existentiam Dei, si ea iam cognita supponitur, idque ex dictis cognitione elevata per gratiam.

SECTIO II.

DE MODO NOSTRAE COGNITIONIS, QUID DEUS SIT.

CAPUT I.

DE MODO COGNITIONIS DEI IN STATU VITAE PRAESENTIS

T H E S I S X.

Constans Patrum doctrina de mediata et analogica nostra cognitione Dei.

«Sicut capitalis error Eunomianorum saeculo IV. et V. in eo erat, quod Dei essentiam et *quid Deus sit*, a se perfecte comprehendendi iacentarent; eo autem ipso divinam naturam ideis non aliunde derivatis et analogicis, sed immediatis et propriis, ut in se est, intelligi supponebant: ita defensores dogmatis catholici in tota hac controversia non solum Deum a nobis comprehendendi negabant; sed ad dogmatis explicationem constanter etiam tuebantur, divinam essentiam non videri a nobis mentis intuitu in se ipsa, sed ex praecognitis perfectiibus creaturarum, et propterea notionibus analogicis cognosci, *quid sit*; idque non solum de cognitione mere rationali, sed etiam de cognitione quam ex revelatione hausimus, affirmandum esse.»

I. Quoad modum cognoscendi Deum in eo fuisse fastigium haereseos Eunomianorum, quod perfecte a se Deum divinamque essentiam *comprehendi* assererent, Patres scriptoresque ecclesiastici, qui cum illis ipsis manus conseruerunt, unanimes testantur, Basilius et Gregorius Nyssenus in suis adversus Eunom. libris; Gregorius Nazianzenus or. 27. n. 3; Epiphanius haeres. 76. T. I. p. 989. 990; Hieronymus in Matth. XI. 27. T. VII. p. 74; Chrysostomus in homiliis de incomprehensibili e. g. hom. II. n. 3; Theodoretus haeretic. fabul. 1. V. c. 3; Cyrillus Alexandrinus Thesaur. T. V. p. 200. «Ausus est homo dicere, Deum sic novi, ut ipse Deus se ipsum» Chrysost. l. c. «Erubescat Eunomius tantam sibi notitiam Patris et Filii, quantum alterutrum inter se habeant, vindicans. Quod si inde contendit et suam insaniam consolatur, quia sequitur (in textu Matth.), et *cui Filius voluerit revelare*, aliud est naturae aequalitate nosse, aliud revelatione» Hieronym. l. c. Hac autem in Eunomiana

doctrina simul asseritur notitia propria, ut Deus in se est, et intuitio *immediata*, opposita cognitioni analogiae per ideas aliunde derivatas, quae est et dicitur *abstractiva*. Si enim Deus comprehenditur, quantum est cognoscibilis; sane cognoscitur notitiā propriā, ut in se est, nec alia cognitione quam immediata, quod natura divina in se et per se ipsam menti humanae se sistit intelligibilem: sicut vicissim hac immediatā intuitione negatā sponte consequitur, Deum ideis aliunde derivatis et analogice tantum, non autem, ut in se est, cognosci, multo vero minus comprehendendi posse (1). Nihil ergo mirum, quod immediatam Dei intuitionem Anomoei isti in suae haereseos vindicatione etiam disertis verbis sibi tribuerent. Ita refert de Aëtio Epiphanius l. c. « Hic cum suis commentus est, Deum a se supra mortales omnes cognosci *non secundum fidem, sed natura secundum visionem...* perinde ac quispiam cognoscit, quod oculis cernitur et manibus contrectatur... Ita ait praeclarus hic vir: tam Deum novi sicut me ipsum, imo non tantum novi me ipsum, quantum Deum » (2).

(1) « In omni visione oportet ponere aliquid, quo videns visum videat, et hoc est vel essentia ipsius visi, sicut cum Deus cognoscit se ipsum, vel aliqua similitudo eius... Non autem potest dici, quod essentia Dei videatur ab aliquo intellectu creato per aliquam similitudinem. In omni enim cognitione, quae est per similitudinem, modus cognitionis est secundum convenientiam similitudinis ad illud, cuius est similitudo..... Omnis autem similitudo divinae essentiae in intellectu recepta non potest habere aliquam convenientiam cum essentia divina *nisi analogice tantum;* et ideo *cognitio quae esset per talem similitudinem, non esset ipsius Dei per essentiam, sed multo imperfectior, quam si cognosceretur substantia per similitudinem accidentis.... Restat ergo, ut illud quo intellectus creatus Deum per essentiam videt, sit essentia divina.... Cognitio viae est secundum formas existentium creatorum, et ideo non potest pertingere ad id, quod est superexistens » (ὑπερουσία) S. Th. de Verit. q. 8. a. 1. corp. et ad 10; cf. Summae 1. q. 46. a. 3.*

(2) Εφαντασθη... οὐκ ἐπι τῷ εἰδέναι τὸν θεόν κατὰ πιστῶν, ἀλλὰ φυσεῖ κατὰ εἰδῆσιν... διεὶς γνωστὴ τις πάν όρατον καὶ γερσών αἵτοι φηλαχτωμένον. Ista comparatione non quidem sensilem, sed *immediatam* intellectus visionem haereticī designabant; inde vero simul refutatur, quod Suarez ait (l. II. e. 8. n. 1.), Eunomium et Aëtium (quem appellat Acedium) non esse locutores de comprehensione per vires naturae, sed de cognitione compre-

Videri posset et revera visa est nonnullis eruditis incredibilis haec Patrum accusatio et Eunomiani erroris descriptio (cf. Vasquez disp. 37. c. 2, n. 6.). At Patres qui cum illis haereticis diu multumque disputantes profecto noverant totius erroris indolem, diserte et saepe testantur, eos sibi vindicasse intuitionem divinae essentiae ita perfectam ut Deus ipse se novit, atque adeo comprehensivam. Neque tamen ideo censendi sunt haeretici sibi asseruisse *visionem beatificam*, aut ex parte obiecti comprehensionem *infinitae essentiae*, qualem essentiam Dei nos catholici tenemus et credimus. Errabant enim haeretici circa ipsum obiectum cognitionis, circa essentiam inquam divinam. Ultima nimis radix erroris Eunomianorum in eo erat, quod Deum putarent illud *esse* universale et abstractum, quod primum a nobis concipitur, et sub cuius ratione intelligimus, quidquid intelligimus (1). Huius *esse* abstracti simplicitas ne-

hensiva per revelationem. Neque dabimus Suarezio, a. s. Hieronymo loco supra citato in Matth. XI. 27. indicari hunc sensum istorum haereticorum; *révelationem* enim illi intelligebant naturalem per lumen rationis.

(1) Illi qui nostra actate ontologistas se appellant, quandoque conqueruntur, sibi per calumniam adscribi assertionem intuitivae cognitionis Dei, cum tamen ipsi ultiro profiteantur, talem Dei intuitionem esse supra vires naturae et solis beatis in patria propriam, ubi videbimus Deum, sicuti est. At profecto nemo umquam putavit hos viros eruditos esse mentis emotae, qua sola intuitionem Dei beatificam aliquis sibi in hoc caliginoso loco asserere posset. Ontologistarum immediata intuitio Dei opponitur deductioni ex creaturis, ita ut ex eorum opinione illud *esse*, cuius ideam omnium primam concipimus, realiter sit ipsa divina essentia, ipse Deus quamvis adhuc confuse cognitus, *venit* (ut alii sentiunt) *esse* abstractum ab ipsa divina essentia; proindeque etiam id, quod concipimus ideis universalibus veri, boni, essentiae humanae, angelicae etc., realiter sit Deus ipse, aut aliquid Dei et (ut aiunt) *divinum esse dialecticum*. Unde hanc ideam Dei putant non derivari nec derivari posse ex intellectis creaturis; secus enim non Deus aut divinum foret illud *esse* intellectum, sed aliquid creatum aut mere possibile; imo vero ipsum reale *esse* divinum dicunt immediate in se nostrae cognitioni sese exhibere (quamvis occasione considerationis creaturarum). Quando iam adversarii ontologistarum argumentantur ita: iuxta constantem doctrinam Patrum et veterum theologorum *esse* divinum in se ipso et immediate (h. e. ideis non derivatis ex creaturis, sed mente apprehendente ipsum *esse* divinum in se) propter suam simplicitatem non potest obiici intellectui cognoscenti, quin Deus cognoscens.

gativa cum non sit posita in infinitate perfectionis, sed in abstractione ab omni perfectione determinata, relictâ scilicet unicâ simplicissimâ notione τοῦ εἴναι in oppositione ad *non esse*; sane hoc tale *esse* adaequate comprehendimus, et longe perfectius quam nosmetipsos, ut illi aiebant. Hinc etiam haeretici, ut infra videbimus, omnia nomina (puta *essentia, ingenitum, sapientia, iustitia* etc.) dicta de Deo (ente illo abstractione simplicissimo) prorsus synonyma esse asserebant; et ob eandem rationem Patres sapientissime eis exprobrabant, illud quod eorum menti et cogitationi obversabatur, non esse Deum sed aliud longe diversum.

II. Ex ipsa indole controversiae explicata facile intelligitur, non potuisse Patres haereticorum errorem secundum totam suam rationem confutare, quin docerent etiam, quid de origine ideae Dei et de immediata divinae naturae intuitione sentiendum sit. Et sane dum catholici doctores errorem principem de comprehensione Dei ex Scripturis et fidei analogia multipliciter confutarunt, nullus eorum est, qui ad sententiae catholicae explicationem simul etiam erroris radicem, doctrinam, inquam, de intuitione immediata essentiae divinae, et inde consequentem opinionem de cognitione Dei *ut in se est*, detegere et penitus evellere propositum non habuerit. Possunt autem in hac controversia plane dogmatica spectari Patres in primis ut doctores Ecclesiae, quatenus intellectum catholicum et declarant et excolunt; sub hac vero scaturit, ut in se est; haec autem cognitio esset visio beatifica; ergo nulla datur talis immediata intutio *esse* divini, qualem asserunt ontologistae; in hac inquam argumentatione nemo dicet, calumniam strui et adscribi ontologistis assertionem naturalis intuitionis Dei, qualis fide catholica solis beatis in lumine gloriae attribuitur. Sed adversarii ontologistarum statuunt principium, quod eis utique vel philosophice vel theologicice probandum est, nullam nempe dari intuitionem *esse* divini in se ipso praeter visionem beatificam; et ex eo principio inferunt, nullam dari talem intuitionem divini *esse*, qualem asserunt ontologistae. Hic status quaestionis est ita per se evidens, ut eius commemorationem supervacaneam putassem, nisi in recenti opusculo cuiusdam docti fautoris ontologismi (ut appellant) hanc excusationem velut scutum inexpugnable produci vidi sem, quod scilicet ontologistae suam illam intuitionem naturalem divini *esse* negant aut visionem esse essentiae divinae, quem habent beati, aut talis visionis effectum.

ratione quanta eorum sit auctoritas accidente consensione, quae vel directe vel indirecte ostendi possit unanimis, ex Tractatu de *Traditione* constat. Possunt deinde spectari probationes per se, quibus ex fidei analogia et rerum naturis demonstrant, immediatam essentiae divinae intuitionem cognitionemque Dei ut in se est, negandam et ideas nostras de Deo ex praecognitis creaturarum perfectionibus deromptas esse, atque ideo ad notitiam non nisi mediata et analogicam in mortali hac vita pertingere nos posse; tum vero non solum ita esse, sed etiam quare ita sit, ex eorum doctrina intelligemus, simulque apparebit, quam arcta doctrina theologorum scholae et nominatim s. Thomae cum praeformata a ss. Patribus declaratione connectatur, ex quibus omnibus et constantia in docendo et doctrinae veritas mirifice illustratur.

1° Examinant PP. ipsos conceptus nostros, quos de Deo habemus, atque de his ita docent. Conceptus nostri de Deo omnes sunt huiusmodi, ut manifesto suam originem ex praecollectis creaturis praeseferant, et eo ipso Deum, ut in se est, non exhibeant. Vel enim conceptus sunt affirmantes aliquam perfectionem, idque in concreto ut sapiens, iustus etc., aut in abstracto ut sapientia, iustitia. Iam vero priores illi omnes modo, quo primum eos mente informamus, exhibent subiectum, cui insit sapientia tamquam forma; posteriores exhibent formam, quae postulat esse in subiecto, a quo cogitatione abstrahitur. Atqui haec omnia tantum in rebus creatis et finitis ita se habent; Deus infinitus non est subiectum sub forma perficiente, nec est forma abstracta; sed est sapientia substantialis, quae simul sit omnis alia perfectio in summa simplicitate. Hoc *ita esse* ratione et fide assequimur; *quomodo sit*, nullus conceptus proprius nobis exhibit. Vel conceptus sunt negantes, quibus imperfectio in Deo negatur. Atqui his non repraesentatur Deus, ut in se est; sed exhibetur imperfectum, quod est in creatura, illudque de Deo negatur, quia intelligimus imperfectiōnem in Deo nullam esse; at non ideo habemus proprium conceptum perfectionis illius, qua omnis imperfectio excluditur. Quamvis igitur ratione et fide doceamur, perfectio-

nes omnes ipsamque rationem *entis* in Deo plane aliter et eminentius longe se habere quam in creatis, conceptus tamen nostri non possunt repraesentare nisi aliquid commune creaturis et genericum; non enim exhibent perfectiones divinas, ut specifice seu potius individue et supereminenter in Deo sunt. Unde facile apparet, conceptus perfectiōnum, quas de Deo affirmamus, ex creaturis nos primitus abstraxisse, siquidem eo modo quo eas distincte concipere possumus, non sunt in Deo sed in creaturis. Hinc fit, ut dum perfectiones de Deo affirmamus, simul cogamur negare, eas hoc modo imperfecto in Deo esse; licet modum quo in eo sint, non apprehendamus.

Nihil heic dixi, quod apud Patres initio nominatos non sit totidem verbis expressum. Speciminis gratia legatur Gregorii Naz. or. 28. al. 34. seu 2^a theologica. Monet imprimis n. 6. longe aliud esse cognoscere *Deum esse*, et aliud cognoscere *quid sit*. Nimis, inquit, stolidus est, qui naturalibus demonstrationibus ex creaturis non intelligat *Deum esse*, et Deum non hoc (non ita) esse, quod nos concipere vel oratione describere possumus. Mox progressus ad inquisitionem *quid sit Deus*, demonstrat n. 7. 8. esse incorporeum. « Verum utecumque incorporeum dicamus, non hoc essentiae est praesentatio vel comprehensio, sicut nec quod increatus est et sine principio et immutabilis et incorruptibilis, et quaecumque de Deo vel circa Deum esse dicuntur » ($\chi\alpha\iota\circ\alpha\pi\epsilon\rho\theta\epsilon\omega\eta\pi\epsilon\rho\theta\epsilon\omega\epsilon\iota\chi\lambda\gamma\epsilon\tau\alpha\iota$); quemadmodum ad cognitionem naturae alicuius non sufficit novisse, esse corpus, vel esse creatum; « potest enim esse vel homo, vel bos, vel equus. » Prima ergo causa, quare Deum non intelligamus, ut in se est, a Gregorio inde repetitur, quod conceptus nostri de Deo sunt *communes*, non autem repraesentant divina secundum propriam super omnia eminentem rationem.

Haec vero non minus valent de notitiis fidei quam de mere rationalibus; manifesto enim PP. loquuntur de quovis modo cognitionis, ad quam in praesenti statu pertingere possumus. Imo diserte hanc eandem rationem esse demonstrant, quare etiam notitiis fidei ex revelatione depromptis Deum non intelligamus, ut in se est. Prophetae et

Apostoli, ait Gregorius Nyss. contra Eunom. l. XII. T. II. p. 319. 320, « Deum perspicuum et notum facientes hominibus ex mirabilibus quae in eius operibus eluent, et nominibus quibus divinae virtutis varietas intelligitur, ad cognitio- nem divinae naturae manuducunt, magnificentiam solum eorum quae circa Deum considerantur (1), hominibus manifestantes; essentiae autem rationem, utpote quae capi non possit, ineffabilem et impervestigabilem dimiserunt... Si enim nomina aliqua ad declarationem divinae cognitio- nis didicimus, haec *omnia communionem* habent et analogiam cum huiusmodi nominibus, quae proprietatem hominis designant.... Omnes voces ss. Scripturarum ad glorifica- tionem divinam inventae aliquid eorum indicant, quae circa Deum manifestantur, continent singulae propriam significationem (2), per quas, vel quod potens est vel defectus incapax vel non ex causa aliqua... edocemur; ipsam autem essentiam (ut in se est), utpote quae intelligentia capi ne- quuit et verbis est ineffabilis, sine curiosa inquisitione di- miserunt. »

Porro licet communitatē conceptus, si ita loqui fas est, corrigamus addita negatione; inde, aiunt Patres, fit quidem ut iudicium nostrum sit verum, non tamen ut conceptus Deum exhibeant secundum propriam rationem, sicut in se est. Continenter post superiora ita prosequitur Nazianzenus. « Non satis est dicere *quid non sit*, sed qui velit eius *qui est* ($\tau\omega\delta\sigma\tau\omega\zeta$), naturam investigare, etiam dicat necesse est, *quid sit*; qui enim solum enuntiat, quid non

(1) Haec expressio $\tau\alpha\pi\epsilon\rho\theta\epsilon\omega$ apud PP. frequentissima nihil aliud significat quam Dei perfectiones et attributa secundum nostrum modum concipiendi imperfectum et analogicum, ut eas per ideas ex creaturis depromptas cogitamus, ac velut divinae essentiae accedere et inhaerere concipimus, cum tamen in Deo non ita, sed omnia sint unum et ipsa infinita simplicissima essentia.

(2) Eo ipso quod nomina designant *perfectiones secundum nostrum concipiendi modum*, non sunt synonyma, ut Anomoei ex suo systemate absurde sed consequenter docebant. Hoc autem pariter demonstrat, Deum nos non intelligere ut in se est, qui in uno simplicissimo *Esse* multa distinguimus. Id autem quomodo cognitionem nostram licet imperfectam non tamen reddat falsam, paulo post apparebit.